

УДК: 378.14:81'243"19/20"

Н.В. ОСІПЧУК

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

***Резюме.** У статті проаналізовано методи навчання іноземних мов другої половини ХХ – початку ХХІ ст.; обґрунтовано доцільність використання історико-педагогічного досвіду мовної підготовки студентів у системі вищої технічної освіти.*

***Ключові слова:** методи навчання, професійно-орієнтоване навчання, комунікативно-розвивальна методика, системно-комунікативна методика.*

Постановка проблеми. У житті сучасної України проходять соціально-політичні зміни, які зумовлюють нові тенденції розвитку педагогічної науки. Це сприяє активізації творчого пошуку ефективних форм і методів організації навчального процесу, переосмисленню мети й змісту навчання у різних ланках освіти. Підвищення якості іншомовної підготовки студентів вищого технічного навчального закладу, забезпечення її практичної спрямованості з метою зростання рівня конкурентоспроможності вітчизняних випускників на світовому ринку праці, зумовлюють подальше вдосконалення організації навчального процесу у вищих технічних навчальних закладах України. Тому однією з цілей вищої технічної освіти має бути іншомовна, інтеркультурна підготовка студентів. Напрями реформування професійної підготовки майбутніх спеціалістів окреслені в Законах України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про професійно-технічну освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті та інші.

Усе це обумовлює необхідність пошуків нових підходів до навчання іноземної мови як обов'язкової навчальної дисципліни у вищому технічному закладі освіти, впровадження в навчальний процес інноваційних технологій навчання та методик, які сприятимуть формуванню навичок і вмінь іншомовного професійно орієнтованого спілкування на основі набутої системи знань.

Джерелом ідей для ефективної педагогічної діяльності в різних освітніх закладах є аналіз вітчизняного історико-педагогічного досвіду.

Аналіз літератури і стану практики вітчизняної мовної підготовки технічних кадрів дав змогу констатувати, що напрями розвитку мовної підготовки в українських ВТНЗ на сучасному етапі розвитку, в основному, відповідають світовим тенденціям. Хоча перед технічними вузами постало завдання пошуку нових форм мовної підготовки технічних кадрів, як у рамках традиційних систем, так і як доповнення до загальноприйнятих форм мовної підготовки іншими, альтернативними, способами з позиції професійно-особистісного розвитку студентів.

Разом із тим, аналіз сучасної літератури з питань мовної освіти в технічних вузах свідчить про необхідність дослідження вітчизняного культурно-історичного досвіду організації мовної підготовки в рамках вищої освіти для відтворення цілісної картини і виявлення закономірностей розвитку мовної підготовки технічних кадрів. В історії вивчення іноземних мов у ВТНЗ є періоди, які дозволяють співставити різні історичні епохи і показати, як окремі рішення, ухвалені в певний історичний період, сприяють чи заважають вирішенню завдань наступного періоду.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Актуальні аспекти професійної освіти, підготовки висококваліфікованих спеціалістів і значення мовної підготовки у формуванні професійної спрямованості студентів досліджували вчені О.А.Артем'єва, В.І.Байденко, О.Л.Леонтович, Р.П.Мільруд, Б.С.Мітіна, О.М.Мусихіна, О.Самойленко, Т.Шепеленко. Методику викладання іноземних мов у професійній сфері і формування іншомовної компетенції вивчали Н.Д.Гальскова, І.М.Гришина, Г.О.Ємельянова, А.А.Миролюбов,

О.Б.Тарнопольський, І.В.Чірва. Водночас історіографічний огляд вітчизняної літератури засвідчує відсутність спеціальних історико-педагогічних досліджень означеної проблеми.

Мета статті – розкрити окремі аспекти вітчизняного історико-педагогічного досвіду організації мовної підготовки студентів ВТНЗ, проаналізувати методи навчання іноземних мов другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Вперше систематизував досвід вітчизняної методики навчання іноземним мовам, дав аналіз її розвитку з 1860 до 1991 рр. А.А. Миролубов у монографії „История отечественной методики обучения иностранным языкам”. Він відзначив, що не зважаючи на значний вплив зі сторони західної методики, у Росії на початку ХХ ст. з’являлися центри, в яких розробляли нові підходи у навчанні. Водночас, ці центри намагалися розробити вітчизняну методику, яка би відрізнялася від домінуючого на Заході прямого методу викладання. У той час у вітчизняній методиці існували різні цілі навчання іноземним мовам, чого не було у західній методиці. Так, наприклад, прихильники граматико-перекладного методу вбачали ціль навчання у „гімнастиці” розуму [4, 23]. Прихильники текстуально-перекладного методу – в ознайомленні з кращими зразками літератури мови, яка вивчається; а прихильники прямого методу вважали, що мета навчання полягає у практичному оволодінні мовою.

У 60-ті роки ХХ століття змінюється питання іноземних мов як у формуванні мети, так і організації викладання. Велику роль відіграла постанова Ради Міністрів СРСР „Про покращення вивчення іноземних мов” від 27 травня 1961 року [6]. Суть постанови полягала в тому, що було закріплено курс на практичне вивчення іноземних мов та внесено суттєві зміни у систему поширення і вивчення іноземних мов у країні. 60-ті роки ХХ ст. характеризуються в історії методики дискусіями педагогів, психологів, методистів із основних проблем педагогічної науки, в тому числі – і на сторінках тогочасної педагогічної преси “Вопросы психологии”, “Вопросы филологии и методики преподавания германских и романских языков”, “Иностранные языки в школе”, “Иностранные языки в высшей школе”, “Проблемы обучения иностранным языкам,” “Учителя немецкого языка о своей работе”; на засіданнях методичних комісій, на засіданнях філологічних кафедр. Поставлені проблеми вимагали розробки нових навчальних планів і програм, удосконаленню методик, технологій, підручників і посібників, які б відображали зміст навчання іноземним мовам і відповідали постійно зростаючим вимогам. Зазначалося, що має бути простота і зручність побудови занять, значна кількість повсякденної лексики і мінімальна – ідеологічних "покручів", оптимізація існуючих методик, яскраве оформлення і подання матеріалу [5, 10].

Що стосується вищих технічних навчальних закладів, то у них відчувалася нестача спеціальної навчальної літератури на іноземній мові. В цей час було поставлене завдання створення галузевих навчальних підручників, орієнтованих на навчання у вищій школі мовам професійної діяльності, що було актуально з позиції всесвітньої тенденції і скрізь заохочувалося викладачами вузів.

Науково-технічна революція актуалізувала вивчення іноземних мов технічними кадрами. Після ХХ з’їзду комуністичної партії почалася розробка перспективного плану підготовки спеціалістів із вищою освітою на 1959-1965 рр. Проект перспективного плану передбачав компетентне володіння кожним студентом іншомовним розмовним мовленням. З цією метою вводився державний екзамен з іноземної мови у всіх вищих неможливих навчальних закладах, а абітурієнти технічних вузів повинні були здавати іноземну мову на вступних іспитах.

У 60-і роки ХХ ст. в центрі уваги зарубіжних методистів стало курсове навчання подібних контингентів студентів. Навчання було направлене на оволодіння вузькопрофесійною лексикою. Основну увагу приділяли вивченню підмови науки і техніки. В цей період отримала свій розвиток концепція безперервного навчання LifeLongLearning.

У ВТНЗ тодішнього СРСР почала розвиватися методика викладання спеціальної, тобто

професійної мови. Вперше на державному рівні поставили питання спеціальної підготовки викладачів іноземної мови для роботи у вищій школі. Незважаючи на помітну переорієнтацію у радянських вузах на досягнення практичного володіння професійною іноземною мовою, істотне зрушення відбулося лише у кінці 60-х – початку 70-х рр. ХХ ст. з переходом країни на обов'язкову загальну середню освіту. Починає змінюватися ставлення населення до вивчення іноземних мов. Бути поліглотом у той час означало бути успішним. Із середніх шкіл на перший курс технічних вузів почали поступати абітурієнти краще підготовлені у мовній сфері.

Попри весь прогрес у викладанні іноземної мови, з середини ХХ століття і до кінця 70-х рр. у вузівській та шкільній практиці здебільшого застосовувався граматико-перекладний метод. Мета навчання вбачалася у вивченні граматики, що було основою формування навчання читання й розуміння текстів іноземною мовою. На заняттях, зазвичай, робили граматичні вправи та перекладали тексти. Пояснення робили рідною мовою. Позитивом цієї методики було те, що граMATика засвоювалася на високому рівні. Головним недоліком граматико-перекладної методики стало виникнення так званого мовного бар'єру, так як людина перш ніж почати говорити, в думках згадувала граматичні правила, за якими вона правильно буде будувати речення.

Слід зауважити, що в кінці 70-х рр. ХХ ст., в основному, практикувалася свідомо-порівняльна методика, прихильники якої (О.Михайлова, Ю.Пассов, С.Шатилов) наполягали на випередженні усної роботи над мовним матеріалом до включення його у читання й письмо, зберігаючи при цьому паралельний розвиток різних видів мовленнєвої діяльності [3]. Основними ознаками означеної методики були практична і комунікативна спрямованість навчання, застосування диференційованого й комплексного підходів до організації мовленнєвої діяльності, інтенсифікація навчання іноземних мов. Важливим досягненням було поширення в цей період аудіовізуальних засобів, виникненням лінгафонних курсів, що зумовило розробку аудіовізуальної або структурно-глобальної методики, яка розрахована на дорослих, давала найбільшу можливість формувати у студентів уміння спілкуватися іноземною мовою.

У 80-і рр. ХХ ст. з початком перебудови у Радянському Союзі питання всебічної підготовки студентів технічних вузів знову привертає увагу Центрального Комітету КПСР. Уперше було підняте й зафіксоване на державному рівні питання обов'язкової участі технічних кадрів у зовнішньоекономічних зв'язках країни, в черговий раз було наголошено на обов'язковості активного використання прогресивного світового досвіду, але тепер – також і шляхом відправлення кадрів на навчання за кордон.

У 1988-89 рр. в багатьох закладах країни отримала широке розповсюдження методична концепція інтенсивного навчання іноземних мов, розроблена у лабораторії інтенсивних методів навчання іноземних мов Московського державного університету ім. М.В.Ломоносова під керівництвом доктора педагогічних наук Г.А.Китайгородської. Ця концепція розроблялася на основі ідей, направлених на виявлення і мобілізацію творчого потенціалу тих, хто навчається; вироблення умінь і навичок практичного застосування мови. Особливостями цієї технології стали використання прийомів, що активізують свідомі та підсвідомі процеси психіки для створення широкої і міцної мовної бази; формулювання завдань, що мотивують спілкування, оптимальну організацію колективної взаємодії викладача та студента. В основу інтенсивної технології покладено спеціально створений діалогічний текст, який був однією з моделей спілкування між носіями рідної та іноземної мови в ситуації, наближеній до природної. Після методичних правил, які суворо регламентували роботу, емоційне і інтелектуальне мовленнєве спілкування викладача та студентів, котре проводилося в ігровій формі, можливість творити безпосередньо у процесі заняття особливо приваблювали викладачів своєю новизною.

Також застосовувалася для вдосконалення процесу навчання іноземних мов,

підвищення його ефективності сугестопедична технологія Г.Лозанова, використання якої покращувало механізми пам'яті, посилювало інтелектуальну та емоційно-психологічну адаптацію студентів. Нова технологія, сутність якої визначалася принципами "радості й ненапруженості", "єдності усвідомлення й неусвідомлення", "взаємозв'язку сугестії" (активізація резервів особистості), ґрунтувалася на досягненнях фізіології, психотерапії, психології й дидактики. Ця методика дозволяла отримувати якісно нові результати: збільшення обсягу комунікативно адекватних, професійно орієнтованих висловів, які були фактологічно насичені, логічно впорядковані, художньо оформлені; забезпечення виразності й індивідуалізації мови; розвиток мовних здібностей студентів [5, 11].

Якісно нові освітні можливості аналізованої методики, різні її види (психологічна, дидактична, художня) зумовили створення інших методів інтенсивного навчання іноземних мов, таких як "емоційно-смісловий" І. Шехтера, "метод активізації резервних можливостей особистості та колективу" Г. Китайгородської, "сугестокібернетичний метод" В. Петрусинського, метод Л. Гегечкорі. Застосування цих методів у вищій школі було, як свідчить проведене дослідження, обмеженим, але окремі їх елементи знаходили втілення на факультативних заняттях.

Модернізація викладання іноземних мов у ВТНЗ України у 80-90-х рр. ХХ ст. відбувалася за такими напрямками: введення інтенсивних технологій у процес навчання іноземної мови; впровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання; активне застосування комунікативно-розвивальних методик; інтеграція іноземної мови з іншими предметами [2; 3; 4; 5]. Кожна методика мала свою загальнодидактичну і методичну мету, завдання, що знайшло відображення у специфіці їх реалізації у вищу технічну освіту.

Робота за гнучкими навчальними планами та програмами, використання альтернативних підручників, застосування творчих проектних завдань, реалізацію рівневої диференціації навчання передбачала особистісно-зорієнтована технологія.

Найбільшого поширення у вузах України досліджуваного періоду набула комунікативно-розвивальна методика, метою якої була організація навчання студентів спілкуванню. Принципи комунікативності та комплексного навчання іноземних мов стали провідними в дидактиці 80-90-х рр. ХХ ст. і вимагали особливого підходу до організації, навчально-пізнавальної діяльності, створення на заняттях умов для міцного засвоєння лінгвістичного матеріалу у процесі спілкування, для розвитку творчих та професійних можливостей студентів, сприяння розкриттю та прояву їхніх особистісних якостей, а також підвищення в них емоційного тону. В зв'язку з цим у процесі навчання посилювалося неформальне мовне спілкування викладача зі студентами та студентів між собою, відбувалося переосмислення ролі особистості самого педагога, розширювалися його функції (освітня, розвивальна, виховна, організаційна, психотерапевтична).

Уведення інтегративних курсів, за дослідженням А.В.Рацул, також характеризувало розвиток педагогічних технологій навчання іноземних мов у 80-90-і рр. ХХ ст. Інтегративність на заняттях іноземних мов виявлялася у комплексній організації різних видів мовної діяльності – спілкуванні, читанні, письмі, аудіюванні. Вивчення текстів, що містили факти з історії, географії, літератури, музики дало змогу інтенсивніше використовувати інтеграцію, оскільки, взаємодіючи з іншими дисциплінами, іноземна мова відкривала студентам шлях до отримання додаткових знань.

Існуючі навчальні програми ВТНЗ орієнтували не лише на результат, кінцеву мету, а й на сам процес навчання з детальним описом конкретних методичних прийомів. Однак ці програми не акцентували уваги на використанні комунікативних функцій мови. Тільки з 90-х рр. ХХ ст. зміст предмету „Іноземна мова” наповнено трьома обов'язковими взаємопов'язаними компонентами: комунікативними вміннями, які об'єднували вміння говорити, читати, писати, аудіювати; мовними знаннями і навичками, до яких належали фонетичні знання й орфоепічні навички, лексичні та граматичні знання та навички; а також

лінгвістичними і країнознавчими знаннями.

Сучасна методика навчання іноземних мов багата на комунікативні методи навчання, мета яких є досягнення вмінь реально-мовленнєвої комунікації. З кінця ХХ ст. до сьогодні найбільш оптимальним у навчанні іноземним мовам студентів є використання не однієї педагогічної методики, а поєднання декількох (усно-слухова, аудіовізуальна, аудіолінгвальна, сугестопедична, діяльнісно-комунікативна, свідомо-практична, системно-комунікативна), що дозволяє досягнути інтегрованої мети навчання іноземної мови у ВТНЗ, – зокрема, оволодіння мовленнєвими вміннями на рівні, достатньому для здійснення іншомовного професійного спілкування [1, 94]. Цей період характеризується появою авторських підручників, посібників і методів навчання іноземних мов на засадах співробітництва, проектної, інформативної та гіпертекстуальних методик навчання.

Висновки. Проведений аналіз методів навчання іноземних мов допоможе відтворити дійсність іншомовної освіти у ВТНЗ упродовж ХХ – початку ХХІ ст. Враховуючи історико-педагогічний досвід організації мовної підготовки студентів, викладач зможе раціонально підібрати метод викладання іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя / Н. Д. Гальскова. – М.: АРКТИ, 2003. – 192 с.
2. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов / Р. Ю. Мартинова. – К.: Вища школа, 2004. – 456 с.
3. Миролубов А. А. Основные вопросы методики преподавания иностранных языков в советской школе / А. А. Миролубов // Иностранные языки в школе. – 1962. – № 1. – С. 12-18.
4. Миролубов А. А. История отечественной методики обучения иностранным языкам / А. А. Миролубов. – М.: СТУПЕНИ, ИНФРА. – М., 2002. – 448 с.
5. Рацул А. В. Розвиток педагогічних технологій навчання іноземних мов учнів старших класів (друга половина ХХ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.09 / А. В. Рацул. – Кривий Ріг, 2009. – 20 с.
6. Собрание постановлений правительства СССР. – М., 1961. – №9.

Н.В. ОСИПЧУК. МЕТОДЫ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ВЫСШИХ ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ – НАЧАЛА ХХІ СТОЛЕТИЯ

Резюме. В статье проанализированы методы изучения иностранных языков второй половины ХХ – начала ХХІ столетия; обоснована целесообразность применения историко-педагогического опыта языковой подготовки студентов в системе высшего технического образования.

Ключевые слова: методы обучения, профессионально-ориентированное обучение, коммуникативно-развивающая методика, системно-коммуникативная методика.

N.V. OSIPCHUK. THE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN UKRAINE IN THE LATE 20TH BEGINNING OF 21ST CENTURIES

The summary. The methods of teaching foreign languages in the late 20th beginning of 21st centuries are analyzed. Historical-pedagogical experience of student's language training in higher technical education system being reasonable to use is explained.

Key words: methods of teaching, professionally oriented teaching, the communicative-developing method, system-communicative method.

Одержано редакцією 20.11.2012 р.